

Разова спеціалізована вчена рада ДФ 35.051.011 Львівського національного університету імені Івана Франка з правом прийняття до розгляду та проведення разового захисту дисертації Сосули Олександра Олександровича на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань «Право» за спеціальністю «Право»

м. Львів, вул. Січових Стрільців, 14, аудиторія № 409,
юридичний факультет Львівського національного
університету імені Івана Франка

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора Майданика Р.А.

на дисертацію Сосули Олександра Олександровича

**на тему «ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ СПОСОБИ РОЗПОРЯДЖЕННЯ
КОРПОРАТИВНИМИ ПРАВАМИ»**

(м. Львів, 2021 рік, 220 с.)

**представлену на здобуття наукового ступеня доктора філософії за
спеціальністю 081 – право**

Дисертаційне дослідження Сосули Олександра Олександровича присвячене актуальній темі цивільно-правових способів розпорядження корпоративними правами.

У вітчизняному цивільному праві формуються нові тенденції щодо цивільно-правових способів розпорядження корпоративними правами, що зумовлено властивими цим відносинам особливостями їх підстав та елементів складу правовідносин (суб'єктів, об'єктів, змісту, правових наслідків порушення прав).

Зазначені тенденції зумовлюють необхідність системного переосмислення правової категорії корпоративних прав і цивільно-правових способів розпорядження цими правами, проведення системного тлумачення сучасних тенденцій теорії та правозастосовної практики, врахування

позитивного іноземного досвіду правового регулювання зазначеної правової конструкції. В праві України регулювання відносин щодо цивільно-правових способів розпорядження корпоративними правами не завжди має системний характер, окремі питання залишаються поза увагою законодавця і суб'єктів правозастосування, в доктрині права відсутня єдність поглядів вчених про поняття та правову природу корпоративними правами і має місце неналежне правове регулювання цивільно-правових способів розпорядження корпоративними правами. Зазначене зумовлює потребу в нових підходах у доктрині і судовій практиці, пояснює актуальність обраної здобувачем теми дисертаційного дослідження.

У роботі здійснено спробу знайти відповіді на низку питань, вирішення яких становить основу для подальшого розвитку науки цивільного права, цивільного законодавства, а також юридичної практики.

Актуальні проблеми дисертаційного дослідження визначили характер і перелік поставлених дисертантом мети і завдань.

Автор визначив мету дослідження, яка полягає у науковому обґрунтуванні теоретичних положень цивільно-правового регулювання, розпорядження майновими і немайновими (організаційними) корпоративними правами та формулювання пропозицій, спрямованих на удосконалення законодавства України в сфері корпоративних відносин.

Відповідно до поставленої мети дисертант формулює основні завдання, зокрема: дослідити джерельну базу регулювання корпоративних відносин; з'ясувати поняття та правову природу майнових і немайнових (організаційних) корпоративних прав; проаналізувати критерії класифікації корпоративних прав; проаналізувати правовий режим майнових та немайнових (організаційних) корпоративних прав як об'єктів цивільних правовідносин; з'ясувати правові форми розпорядження корпоративними правами; обґрунтувати рекомендації, спрямовані на вдосконалення чинного законодавства у сфері регулювання корпоративних відносин.

Автору вдалося досягти поставленої мети. Ознайомлення зі змістом дисертації О. О. Сосули дає підстави для таких висновків.

Дисертант виявив належний рівень знань літератури у сфері цивільного права, нормативно-правового матеріалу, судової та іншої правозастосовної практики, у змісті дослідження знайшло відображення ряд дискусійних проблем, що підлягають осмисленню і відповідному їх вирішенню. Автором застосовано різноманітні методи наукового аналізу досліджуваних проблем, проведено аналіз законодавства іноземних держав, зроблена критична оцінка положень чинного законодавства.

Мета, завдання і предмет дослідження зумовили структуру цієї роботи.

Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатку.

У дисертації проведено загально-теоретичну характеристику корпоративних прав (розділ 1), розглянуто особливості розпорядження майновими та немайновими (організаційними) корпоративними правами у динаміці цивільного обороту (розділ 2), досліджено цивільно-правові форми реалізації права на розпорядження корпоративними правами (розділ 3).

Такий підхід до визначення структури і змісту дослідження є логічним, дає можливість всебічно висвітлити значне коло актуальних питань щодо цивільно-правових способів розпорядження корпоративними правами.

Заслуговує уваги висновок автора про те, що визначальним критерієм віднесення юридичної особи до корпоративного типу має бути організаційно-правова форма та статутні цілі діяльності (С. 31 дис.).

Дисертант обґрунтує поняття суб'єктивного корпоративного права як елементу цивільного правовідношення, що виникає між засновниками (учасниками) юридичної особи корпоративного типу та самою корпорацією, змістом якого є правомочності майнового та немайнового характеру (С. 39 дис.).

Заслуговує підтримки висновок про те, що право участі, як немайнове корпоративне право, доцільно пов'язувати з безпосередньою реалізацією

повноважень учасника (засновника) при управлінні та контролі за діяльністю корпоративної структури (С. 54 дис.).

Автор доводить, що корпорацією є юридична особа, статутний капітал якої поділено на частки, що належать учасникам на праві власності та можуть відчужуватися згідно із законом, майно якої відокремлено від майна учасників, які несуть ризик обмеженої відповідальності за її боргами, а управління здійснюють органи корпоративного управління та учасники товариства (С. 54 дис.).

Дисертант обґрунтовує висновок про те, що доцільно розмежовувати корпоративне право як об'єкт правового регулювання і правомочності, які становлять його зміст і мають суб'єктивний характер (С. 63 дис.). Автор підтримує точку зору, згідно з якою корпоративне право є складним об'єктом, змістом якого є сукупність суб'єктивних прав. У поєднанні з речовими або майновими компонентами корпоративне право може бути об'єктом цивільного правовідношення.

Автор обґрунтовує поняття корпоративних прав як самостійного виду цивільно-правових відносин, зміст яких становлять майнові та організаційні (немайнові) правомочності. Корпоративні правовідносини виникають між юридичною особою корпоративного типу та її засновниками (учасниками) (С. 66 дис.).

Автор доводить, що зміст суб'єктивного корпоративного права становлять правомочності, до яких належать: 1) право на дію, що охоплює організаційні правомочності; 2) право майнової вимоги, що відповідає майновим правам; 3) право на захист у разі порушення суб'єктивних корпоративних прав (С. 65 дис.).

Дисертант обґрунтовує висновок, що у законодавстві України з метою розмежування правового статусу юридичних осіб корпоративного типу від інших видів організаційно-правових форм господарських структур необхідно визначити нормативну дефініцію поняття «корпорація». Під нею доцільно розуміти юридичну особу, статутний капітал якої поділений на частки або

становить частку, належну одному засновнику, створену з метою отримання прибутку (доходу) з подальшим розподілом його між засновниками (учасниками) у вигляді дивідендів та управління якою відбувається на корпоративних засадах пропорційно до розміру частки в статутному капіталі (С. 66 дис.).

Автор доводить, що корпоративні права поділяються на майнові та організаційні (немайнові). До майнових належать: право на дивіденди та право на частку у разі ліквідації юридичної особи корпоративного типу. Немайнові (організаційні) – це право участі в управлінні корпоративної структури і пов'язані з цим правомочності. Право розпорядження корпоративними правами має речову природу та здійснюється в цивільному обороті відповідно до положень зобов'язального права (С. 66).

Автор доводить, що передання акції іншим особам чи її застава зумовлює право розпорядження всім комплексом правомочностей, які становлять зміст права власності на акцію. У разі відчуження акції реалізується право на розпорядження об'єктом права власності (С. 68 дис.).

Дисертант обґрунтовує висновок, що корпоративні права мають майновий вираз і можуть мати ознаки як речових, так і зобов'язальних, але вони є самостійним об'єктом цивільного обороту (С. 69 дис.).

Автор слушно зазначає, що варто розрізняти термін «відчуження майнових прав», «відступлення частки в статутному капіталі» та поняття «передання майнових прав».

Заслуговує підтримки висновок дисертанта про те, що термін «відчуження» варто розглядати крізь призму волевиявлення власника (праволодільця), спрямованого на визначення юридичної долі майнового права шляхом передання його у власність іншої особи. Відповідно припиняється суб'єктивне цивільне право на певний об'єкт у відчужувача, відбувається його перехід до набувача (С. 74 дис.).

Переконливою є теза автора про те, що згідно зі ст. 190 чинного ЦК України, майнові права дорівняні до речей і тому є оборотоздатним об'єктом.

Їх можна продавати, дарувати тощо. Під терміном «відступлення» розуміють відчуження частки на користь іншої особи. Відтак, це вольова дія, яка є правочином. (С. 72–73 дис.)

Заслуговує підтримки висновок автора про те, що у разі відступлення частки особа набуває права на частку внаслідок укладення правочину з учасником товариства, а не внаслідок його прийняття до складу учасників товариства загальними зборами чи державної реєстрації відповідних змін (С.73 дис.).

Дисертант слушно зазначає, що суб'єктивне, корпоративне право, зокрема право на інформацію, є невіддільним від самого учасника (засновника) корпорації.

При переході корпоративних прав як об'єкта правовідносин до іншої особи право на інформацію є складовою частиною цих корпоративних прав, зазначене право здійснюється новим суб'єктом корпоративних відносин (С.110 дис.).

Дисертант дійшов висновку, що безтілесна природа майнового корпоративного права або майнової правомочності не дає змоги здійснити її передання як речі в натурі. Об'єктом передання будуть повноваження майнового характеру, які переходять до набувача (С. 120 дис.).

Автор доводить, що у межах корпоративного договору на основі домовленості сторін вирішуються питання управління та порядку здійснення корпоративних прав. За правовою природою корпоративний договір тяжіє до договорів про спільну інвестиційну діяльність. Предметом такого договору є дії з передання корпоративних прав іншій особі, яка визначена в договорі (С.188 дис.).

Разом з тим дисертація не позбавлена певних недоліків, окремі проблеми теми не знайшли відповідного рішення й обґрунтування, деякі з них залишилися без уваги автора, не з усіма дисертаційними положеннями беззастережно можна погодитися.

1. Дисертант обґрунтовує висновок, що право розпорядження корпоративними правами має речову природу та здійснюється в цивільному обороті відповідно до положень зобов'язального права (С. 66 дис.). Бажано пояснити, що означає словосполучення «речова природа права розпорядження»: стосується частки/акції як речі або/та виникає і здійснюється за правилами речового права тощо?

2. Автор доводить, що майновій складовій корпоративного права властиві два компоненти: зобов'язально-правовий і речово-правовий. Перший ґрунтується на тому, що суб'єктивне корпоративне право реалізується способами й у формах, передбачених законодавством, і залежить від волевиявлення їх володільця та інших осіб (право на дивіденди). Другий узалежнений від волі суб'єкта корпоративного права, наприклад, право на відчуження частки в статутному капіталі (С. 66 дис.). Цей висновок дисертанта не зовсім зрозумілий, з огляду на загальноприйняте розуміння зобов'язань і речових прав. Бажано уточнити, які правила про зобов'язання і речові права поширюються чи не поширюються на корпоративні права (зокрема, відносний, абсолютний та речовий (тобто, безпосереднє відношення до речі) характер, слідування, публічність)?

3. Дисертант формулює висновок, що у разі відчуження акції, яка є об'єктом права власності, неможливо передати окрему правомочність, яка становить елемент змісту корпоративного права, об'єктом якого є акція. Однак окремі правомочності, які становлять зміст корпоративного права, можуть бути самостійним об'єктом цивільного обороту, як у внутрішньокорпоративних відносинах, так і в зовнішньому обороті (С. 68 дис.). У цьому зв'язку не зовсім зрозуміло, можна чи не можна передати окрему правомочність, яка становить елемент змісту корпоративного права, об'єктом якого є акція?

4. Автор обґрунтовує висновок, що відступлення частки в статутному капіталі товариства має своєю метою припинення права власності на цю частку з набуттям водночас іншою особою права на зазначену частку.

Відступлення за правовою природою є відчуженням частки за волею учасника, що спрямоване на передачу учасником іншій особі (одному чи кільком учасникам цього товариства або третім особам) у власність належної йому частки або її частини. У вказаних відносинах, на думку автора, поняття «відступлення» і «відчуження» є тотожними, оскільки вони аналогічні за правовими наслідками (С. 72 дис.). Бажано пояснити аргументацію визнання права власності на частку в статутному капіталі товариства (тому що частка є річчю, майном тощо ?), а також провести розмежування термінів «відчуження» та «відступлення», як самостійних способів переходу об'єктів цивільних прав (наприклад, відчуження є способом переходу права власності на річ, а відступлення – прав вимоги тощо).

5. Дисертант дотримується позиції, що заява учасника про його виведення зі складу учасників товариства не є правочином, учасник, що написав заяву, таким шляхом повідомляє товариство про відчуження ним частки (С. 73 дис.). Такий підхід дає підстави для певних застережень. Зазначену заяву можна розглядати як один із юридичних фактів, необхідних для виходу учасника з товариства. З огляду на це, чи не є згадана заява юридичною дією, спрямованою на припинення прав учасника товариства? Якщо так, чи не є це свідченням того, що така заява спрямована на настання цивільно-правових наслідків, а відтак, є правочином?

Проте, висловлені зауваження не торкаються концептуальних положень дисертаційного дослідження О. О. Сосула, у своїй більшості стосуються дискусійних проблем, не применшують належного рівня рецензованого дослідження і не впливають на загальну позитивну оцінку роботи та на її наукову і практичну цінність.

Основні положення дисертації, що виносяться на захист, належним чином були відображені у наукових статтях, кількість і якість яких відповідає вимогам щодо публікації основних положень дисертаційних досліджень у професійних виданнях. У них висвітлена ідея проведеного дослідження. У ряді випадків автор веде полеміку, аналізує думки вчених із приводу

цивільно-правових способів розпорядження корпоративними правами, визначає власну позицію з цього приводу.

Дисертантом проаналізовано значну частину існуючої вітчизняної літератури з розглянутої теми, було використано закордонні джерела. Усі ці теоретичні положення були належним чином критично проаналізовані здобувачем і на цій основі зроблені пропозиції удосконалення теорії і практики цивільно-правових способів розпорядження корпоративними правами.

Отже, загалом ступінь наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації достатній. Вони зроблені на належному науковому рівні. Тому можна стверджувати, що робота є завершеною науковою працею, а висновкам, зробленим у дисертації, властиві необхідні ознаки новизни.

Рецензована дисертація містить раніше не захищені наукові положення та отримані авторкою нові науково обґрунтовані результати в галузі науки цивільного права, які в сукупності розв'язують важливу наукову проблему цивільно-правових способів розпорядження корпоративними правами.

Теоретичне значення роботи полягає в тому, що результати дослідження можуть бути використані у подальшій розробці правової конструкції цивільно-правових способів розпорядження корпоративними правами та інституту корпоративних прав загалом. Крім того, теоретичні висновки і пропозиції дисертації можуть бути використані для удосконалення відповідних цивільно-правових конструкцій. Основні положення роботи можуть бути корисними при підготовці підручників і навчальних посібників для студентів юридичних вузів і факультетів, а також при викладанні курсів «Актуальні проблеми загальної частини цивільного права», «Актуальні проблеми корпоративного права».

Наведене вище свідчить про набуття О. О. Сосула теоретичних знань і компетентностей, достатніх для продукування нових ідей, розв'язання комплексних проблем у галузі професійної та/або дослідницько-інноваційної

діяльності, оволодіння методологією наукової та педагогічної діяльності, а також проведення власного наукового дослідження, результати якого мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення.

Дисертація «Цивільно-правові способи розпорядження корпоративними правами» на здобуття наукового ступеня доктора філософії відповідає вимогам Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167, та оформлена відповідно до вимог, затверджених Наказом Міністерства освіти і науки України «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» від 12.01.2017 № 40, а її автор Сосула Олександр Олександрович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – право, галузь знань 08 – право.

**Офіційний опонент,
доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України,
завідувач кафедри цивільного права
Інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка**

Майданик Р. А.

«21» березня 2021 р.

Планка засідання
Вченого секретаря НДЧ
КАРАУЛЬНА Н.В.
21.03.2021р.

